

КРИМІНАЛІСТИКА

УДК 343.98

ПРЕДМЕТ КРИМІНАЛІСТИКИ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ТА ДИСКУСІЙНІ ПОГЛЯДИ

Даньшин М. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
заступник декана з наукової роботи
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація: Висвітлено динамічність сучасної криміналістики та розглянуто історичний розвиток вчення про її предмет. Сформульовані окремі тенденції подальшого дослідження предмета криміналістики.

Ключові слова: наука, криміналістика, предмет, етапи, позиція, дискусія, розвиток.

Аннотация: Освещена динамичность современной криминалистики и рассмотрено историческое развитие учения о ее предмете. Сформулированы отдельные тенденции дальнейшего исследования предмета криминалистики.

Ключевые слова: наука, криминалистика, предмет, этапы, позиция, дискуссия, развитие.

Annotation: The article deals with the dynamism of modern criminology and reviewed the historical development of the doctrine of its subject. Formulated some trends for further research the subject of criminology.

Key words: science, forensic science, the subject, the steps, the position, the discussion and development.

Розвиток будь-якої науки нерозривно пов'язаний з необхідністю вивчення її теоретичних засад. У криміналістиці цим проблемам завжди приділялася значна увага. Науковому співтовариству добре відомі тривалі та плідні дискусії з приводу предмета криміналістики, результатом яких стали процеси формування в різні часи нових категорій науки.

Разом з тим важливість дослідження предмета криміналістики не зменшується і зараз, бо він постійно з різних обставин піддається змінам. По-перше, це обставини суб'єктивного характеру, оскільки процес накопичення криміналістикою емпіричних даних відбувається постійно, і, як наслідок, виникає необхідність їх узагальнення та систематизації, що, у свою чергу, відображається на осмисленні сучасних функцій та завдань самої науки. Необхідно констатувати, що розвиток поглядів на предмет криміналістики здійснюється за рахунок перерозподілу її системи або утворення нових галузей знань, що раніше не входили до її внутрішньої структури. По-друге, окремі тенденції криміналістичної науки щодо зміни поглядів на предмет науки мають об'єктивний характер, що зумовлено загальним динамічним процесом інтеграції та диференціації існуючого наукового уявлення, що так чи інакше змінює функціональне призначення самої криміналістики. Саме тому питанням, пов'язаним з предметом криміналістики, виправдано приділяється підвищена увага.

Серед загальнотеоретичних проблем, які потребують постійної уваги, залишаються й досі актуальними питання адекватного розуміння предмета криміналістики, її методів, функцій, понятійного апарату. Загальновідомо, що впродовж усієї історії криміналістики відомі вітчизняні та зарубіжні науковці ретельно аналізували предмет цієї науки та досліджували сфери використання її здобутків, серед яких можна зазначити О.Я. Баєва,

В.П. Бахіна, Ф.Ю. Бердичівського, Р.С. Белкіна, О.М. Васильєва, О.І. Вінберга, І.Ф. Герасимова, О.Ю. Головіна, В.І. Гончаренко, В.М. Громова, Р.Г. Домбровського, Л.Я. Драпкіна, А.В. Дулова, Є.У. Зіцера, Г.А. Зоріна, А.В. Іщенко, Є.П. Іщенко, А.О. Кавалеріса, В.М. Карагодіна, З.І. Кірсанова, В.Я. Колдіна, О.Н. Колісниченко, В.П. Колмакова, В.Є. Коновалову, В.С. Корноухова, С.Ю. Косарева, Ю.І. Краснобаєва, В.М. Кудрявцева, І.М. Лузгіна, Г.Ю. Маннса, Г.А. Матусовського, М.М. Медведєва, С.П. Митричева, Е.В. Ниманде, В.А. Образцова, І.Ф. Пантелєєва, О.С. Подшібіякіна, С.М. Потапова, Є.Р. Россинску, М.Я. Сегає, Т.А. Сєдову, Н.А. Селіванова, Є.В. Смахтіна, М.С. Строгонова, В.Г. Танасевича, П.І. Тарасова-Родіонова, В.М. Тереховича, С.М. Трегубова, А.Г. Філіппова, О.В. Челишеву, М.О. Чельцова, Б.М. Шавера, М.П. Шаламова, В.Ю. Шепітько, О.Р. Шляхова, А.О. Ейсмана, А.О. Ексархопуло, Н.П. Яблокова, І.М. Якімова та ін. Однак, зараз нараховується багато підходів до розуміння криміналістики та її предмета, які охоплюють різні аспекти проблеми, проте на сьогодні єдиної загальноприйнятої точки зору на предмет криміналістики не існує.

Так, більшість вчених визначають криміналістику через призму закономірностей, що входять до її предмету [1, с. 6-7; 2, с. 3; 3, с. 6; 4, с. 9; 5, с. 12; 6, с. 15; 7, с. 7; 8, с. 55-56]. Інші вважають, що предметом криміналістики є структура інформаційно-пізнавальної діяльності з розкриття, розслідування та попередження злочинів [9, с. 194]. Частина науковців до числа інформаційно-пізнавальних аспектів включають і злочинну діяльність [10, с. 7]. Окремі автори вважають, що криміналістика: – покликана вирішувати завдання, що виникають у процесі боротьби зі злочинністю [11, с. 16]; – є діяльність сторони обвинувачення у кримінальному судочинстві [12, с. 16]; – є наукою про криміналістичну діяльність та криміналістичні відносини, в основі яких лежить пізнання обставин розслідуваної події [13, с. 8]. На

сьогодні також не існує єдності у поглядах і з приводу закономірностей, що вивчаються криміналістикою. Так, одні криміналісти виділяють у визначенні лише закономірності розкриття, розслідування та попередження злочинів [14, с. 18]; інші, згадуючи про діяльність учасників процесу, що наділені владними повноваженнями, включають до предмета науки закономірності, що мають місце в механізмі злочину [15, с. 16,17]; треті серед закономірностей, що вивчаються криміналістикою, називають закономірності злочинних діянь, механізм їх відображення в джерелах інформації [9, с. 194; 16, с. 27] і т.п.

Еволюція численних підходів до розуміння криміналістики та її предмета охоплювала багато аспектів. Уявляється, що ця проблематика для свого вирішення потребує аналізу найбільш значущих етапів наукових підходів до розуміння предмета криміналістики.

Перший етап умовно можна назвати «орієнтуючий». Він пов'язується з працями Ганса Гросса, який розглядав криміналістику як систему знань «про засоби та прийоми застосування досягнень природничих і технічних наук до розслідування злочинів» [17, с. 14]. Значний внесок у формування наукових основ криміналістики вніс й інші відомі вчені того часу: А. Бертільон, Х. Вучетич, Е. Генрі, В. Гершель, Г. Фолдс, Л. Ягеман та ін. Однак, саме Г. Гросс зумів систематизувати вже існуючі знання з криміналістики і створив теоретичну базу для формування самостійної галузі наукового знання.

У той період часу на формування теоретичних уявлень про предмет криміналістики істотний вплив здійснили роботи Е.Ф. Буринського, В.І. Лебедева, С.Н. Трегубова та деяких інших вчених. С.Н. Трегубов, наприклад, вважав, що предметом криміналістики є «вивчення найбільш доцільних способів і прийомів застосування методів природничих наук і технічних знань до дослідження злочинів і встановлення особи злочинця» [18, с. 14]. Г.Ю. Маннс визначав предмет криміналістики як «способи вчинення злочинів, професійні особливості та побут злочинців (їх жаргон, забобони і т.п.), а також прийоми розслідування злочинів, включаючи ідентифікацію злочинців» [19, с. 147]. І.М. Якимів вважав, що «криміналістика як наука має своїм предметом вивчення найбільш доцільних способів та прийомів застосування методів природничих, медичних та технічних наук до розслідування злочинів і вивчення фізичної й моральної сторони особи злочинця, а своєю метою ставить допомогу правосуддю у розкритті матеріальної істини в кримінальній справі» [20, с. 5].

Зі змісту понять випливає, що криміналістику вважали прикладною технічною дисципліною, а до її предмету включали способи і прийоми застосування даних інших наук при розкритті та розслідуванні злочинів. Саме ці обставини зробили істотний вплив на подальше формування наукових уявлень щодо предмету криміналістики. Слід зауважити, що практичний, прикладний характер криміналістики і сьогодні відіграє немаловажну роль у формуванні її наукових основ. Виявлення особливого, емпіричне узагальнення і встановлення типового, пізнання

закономірного і формулювання теоретичного висновку – такий логічний шлях розвитку будь-якої галузі наукового знання. З цього приводу ми згодні з думкою російського вченого Є.В. Смахтіна, який вважає, що критерієм істинності подібного твердження може бути те, що і в цей час звернення до так званих прикладних питань криміналістики в багатьох випадках дозволяє уникати судових помилок [21, с. 10].

У першому радянському підручнику з криміналістики вона визначалася як наука про розслідування злочинів. При цьому автори вже писали не тільки про способи застосування у розслідуванні злочинів даних природничих наук, а й про найкращі прийоми проведення окремих слідчих дій, найбільш доцільне взаємне розташування цих дій, систему та планування процесу розслідування, про специфічні прийоми розслідування окремих видів злочинів [22, с. 6]. Тобто предмет криміналістики був розширений, оскільки до способів застосування до розслідування злочинів методів природничих, медичних та технічних наук фактично додавалися питання тактики проведення слідчих дій, організації, планування розслідування і деякі інші.

Другий етап еволюції численних підходів до розуміння предмета криміналістики умовно можливо назвати «синтезуючим». Так, з 20-х років минулого століття до змісту криміналістики були віднесені знання про прийоми, методи вчинення злочинів та механізм учинення злочинів.

У 1938 році Б.М. Шавер запропонував дещо інше визначення предмета криміналістики. Він, зокрема, писав, що «криміналістика вивчає прийоми і методи скоєння злочинів, сліди, що залишаються в результаті вчинення злочинних дій або залишаються злочинцем, і дані природничих та технічних наук з метою пристосування всього цього до завдань розслідування злочинів» [23, с. 66]. Згодом, Б.М. Шавер дещо видозмінив визначення криміналістики. У підручнику 1940 р. йшлося вже про те, що «криміналістика – це наука про прийоми та методи виявлення та дослідження доказів, які використовуються з метою розкриття, виявлення і впізнання злочинця» [24, с. 3]. Як справедливо зазначав Р.С. Белкін, «це визначення відрізнялося від попередніх тим, що в ньому вже не робилося відмінності між прийомами, запозиченими криміналістикою з інших наук, і «власне криміналістичними», а йшлося лише про те, що всі вони – прийоми і методи виявлення і дослідження доказів, а не взагалі розслідування злочинів» [25, с. 75]. Слід підкреслити і ще одну істотну відмінність визначення Б.М. Шавера в підручнику 1940 року. Неважко помітити, що воно вже не містить вказівки на те, що криміналістика вивчає «сліди, що залишаються в результаті вчинення злочинних дій або залишаються злочинцем». Відбулася фактична заміна слова «сліди» у визначенні криміналістики на слово «докази», яке в той час використовувалося переважно в лексиконі вчених-процесуалістів.

Це уточнення предмета криміналістики в наукових колах непоміченим не залишилося. Природньо, особливо різко на ці новели відреагували фахівці в галузі кримінально-процесуального права. Наприклад, М.С. Строгович вважав, що предметом

криміналістики є тільки «наукові прийоми виявлення і дослідження речових доказів і слідів злочину, прийоми, запозичені з природничих та технічних наук і пристосовані до використання при розслідуванні злочинів» [26, с. 6]. Викладену позицію відомий професор відстоював досить довго і вже в 60-ті роки дещо пом'якшив її, не змінивши по суті [27, с. 6].

Не менш відомий вчений-процесуаліст О.М. Чельцов, розділяючи погляди М.С. Строговича, зазначав, що «предметом криміналістики є лише техніка виявлення, закріплення та «обробки» речових доказів» [28, с. 32].

Подібна реакція на визначення предмета криміналістики з боку згаданих процесуалістів цілком зрозуміла, оскільки питання тактики і методики розслідування злочинів у той період часу ними ставилися до предмета науки кримінального процесу [26, с. 11]. Природно, що наукові дослідження криміналістів, які в тій чи іншій мірі були пов'язані з проблемами, що виникають при розслідуванні злочинів, розцінювалися цими та деякими іншими вченими як спроби вторгнення в галузь доказового права.

Таким чином, аналіз теоретичних наукових досліджень цього етапу становлення наукової думки щодо предмета криміналістики, свідчить, що криміналістика вже відповідала за усіма ознаками самостійної галузі наукового знання. У зв'язку з цим, роль допоміжної, виключно технічної дисципліни, *по-перше*, не відповідала об'єктивній реальності, тобто вже існуючим науковим розробкам, а, *по-друге*, прийняття подібної точки зору означало не що інше, як повернення назад, до перших визначень предмета криміналістики. Подібне рішення вже не відповідало реаліям часу і гальмувало розвиток криміналістики. На думку деяких криміналістів, вченими в галузі кримінально-процесуального права методика розслідування була б зведена до розгляду обставин, що підлягають доказуванню з різних видах злочинів, а слідча тактика лише ілюструвала б процесуальний порядок виробництва слідчих дій [29, с. 20-57].

Значимість і системність криміналістики була показана у визначенні, яке дано О.І. Винбергом у підручнику 1950 року. Зокрема, криміналістика визначена вченим як наука «про технічні і тактичні прийоми і засоби виявлення, збирання, фіксації та дослідження судових доказів, що застосовуються для розкриття злочинів, які спрямовані проти радянського ладу і встановленого Радянською державою правопорядку, виявлення винних і вишукування способів попередження злочинів» [30, с. 4]. Очевидно, вчений пише вже не тільки про виявлення та дослідження доказів, а й про їх збирання та фіксацію. Вказується на технічний і тактичний характер прийомів та засобів, що застосовуються в роботі з доказами, послідовність такої роботи, починаючи з виявлення. Крім цього, є згадка про те, що криміналістичні прийоми і засоби застосовуються для розкриття та попередження злочинів.

Особливо слід відзначити визначення криміналістики, запропоноване С.П. Мітрічевим. Він писав: «Криміналістика як спеціальна юридична дисципліна є наукою про технічні засоби, тактичні

прийоми і методи, що застосовуються для виконання передбачених кримінально-процесуальним законом дій судових і слідчих органів по виявленню і збиранню, фіксації та дослідженню доказів з метою розслідування злочинів, спрямованих проти Радянської держави і встановленого ним правопорядку» [31, с. 24]. У наведеному визначенні також є деякі новели. На відміну від усіх попередніх понять, в ньому, наприклад, є вказівка на те, що криміналістика є спеціальною юридичною дисципліною. Крім того, згадуються владні учасники процесу – судові та слідчі органи, які виконують дії з виявлення і збирання, фіксації та дослідження доказів. У цей же час С.П. Мітрічев підкреслював внутрішній взаємозв'язок усіх розділів криміналістики, які доповнюють один одного і в своїй єдності утворюють наукові методи розслідування [32, с. 5-7].

Таким чином, можливо підвести деякі проміжні підсумки перших двох етапів. *По-перше*, вважаємо за доцільне констатувати, що в 1920-1950 роках криміналістика у своєму розвитку пройшла ці два важливих етапи щодо осмислення свого предмету. *По-друге*, наслідком розуміння саме предмету криміналістики і є виникнення криміналістики як прикладної технічної дисципліни, накопичення емпіричного матеріалу, формування основних розділів криміналістики та взагалі становлення криміналістики як самостійної науки. *По-третє*, становлення криміналістики як самостійної науки і навчальної дисципліни аж ніяк не означає, що наукові дискусії про її предмет припинилися. *По-четверте*, плідні наукові пошуки у напрямку осмислення предмету криміналістичної науки мають взагалі динамічний характер, який детермінований потребами практики розкриття злочинів та новими завданнями розслідування, а також появою нових видів злочинів та нового психотипу злочинця. У свою чергу, розвиток методологічних і системних аспектів криміналістики постійно супроводжується науковими суперечками щодо предмета науки та стає запорукою появи наступного етапу.

Третій етап – «системний». З 60-х років минулого століття принципово новий підхід до визначення криміналістики був розроблений Р.С. Белкіним та Ю.І. Краснобаєвим, які сформулювали визначення криміналістики через призму закономірностей, що вивчає ця наука.

Так, в 1967-1968 роках в декількох роботах [33, с. 3; 34, с. 24] було запропоновано визначення криміналістики, яке в підручнику 1968 звучало так: «Криміналістика – наука про закономірності виникнення, збирання, дослідження, оцінки та використання доказів і заснованих на пізнанні цих закономірностей засобів і методів судового дослідження та запобігання злочинів» [35, с. 9]. Запропоноване визначення відрізнялося від усіх попередніх вказівкою на те, що криміналістика є наукою про закономірності. Новизна формулювань і аргументи Р.С. Белкіна на користь саме такого визначення предмета криміналістики стали основою гострих наукових дискусій у юридичній літературі.

Ми поділяємо позицію тих вчених, які під час аналізу подібного підходу до визначення предмета науки вважають, що він був обумовлений

філософським розумінням того, що будь-яка галузь наукового знання, в тому числі і криміналістика, вивчає об'єктивні закономірності природи, суспільства і мислення. Вже в той період багато відомих криміналістів підтримали автора такого визначення. Серед них сам Р.С. Белкін називав І.М. Лузгіна, що досліджував методологію процесу розслідування [36, с. 16], Г.Г. Зуйкова, який розробив криміналістичне вчення про спосіб вчинення злочину [37, с. 21], М.Я. Сегає, який запропонував визначення предмета судової ідентифікації [38, с. 6], і низку інших вчених. Деякі криміналісти, в цілому погоджуючись з Р.С. Белкіним, висловлювали сумніви щодо змісту визначення, пропонуючи інші його конструкції [39, с. 331; 40, с. 13-14; 41, с. 38; 42, с. 10]. Інші вчені висловилися проти, визначаючи предмет криміналістики інакше [43, с. 8; 44, с. 23-24; 45, с. 7-8; 46, с. 5-6].

Надалі Р.С. Белкін уточнив своє визначення предмета криміналістики, яке в підсумковому варіанті звучало так: «Криміналістика - наука про закономірності механізму злочину, виникнення інформації про злочин та його учасників, збирання, дослідження, оцінки і використання доказів та заснованих на пізнанні цих закономірностей спеціальних засобах і методах судового дослідження та попередження злочинів» [47, с. 12; 48, с. 9; 49, с. 26].

Безумовно, існують й інші точки зору на предмет криміналістики. Однак представляється, що визначення, запропоноване Р.С. Белкіним в той період домінувало в науці. Особливо зазначимо, що подібна точка зору на предмет вітчизняної криміналістики, як і раніше, актуальна і на сьогодні розділяється багатьма вченими.

Таким чином, вважаємо за доцільне висловити свою думку з цього приводу. *По-перше*, еволюція численних підходів до розуміння предмета криміналістики охоплює багато аспектів і у кожному є своя частка раціонального. Більше того, різні точки зору в сукупності дозволяють уявити предмет більш всебічно. Однак, *по-друге*, такий великий теоретичний масив постулатів у визначенні предмета науки, які іноді прямо протилежні один одному, має певні мінуси в процесі подальшого розвитку криміналістики, бо на їх ґрунті можуть розвинутися деякі ілюзорні концепції та теорії. *По-третє*, визначення свого часу предмета криміналістики через призму закономірностей - важливий етап формування поглядів на предмет і метод науки, особливо з урахуванням дискусії щодо питання про чисто технічний характер криміналістики. Але існують певні закономірності об'єктивної реальності, які обумовлюють нові завдання криміналістики в сучасних умовах і спрямовані на оптимізацію процесу розкриття і розслідування злочинів. Тому просте перерахування закономірностей втрачає сенс, оскільки їх кількість вже збільшується і, природно, буде збільшуватися в подальшому з розвитком криміналістичної науки і уточнення наших уявлень про її предмет. Довівши свою спроможність на певному етапі, в цей час визначення предмета криміналістики потребує сьогоднішньої уніфікації, особливо на тлі загальних світових процесів інтеграції та диференціації наукового знання. У

цьому розумінні ми згодні з позицією А.В. Іщенко, який зазначає, що «визначаючи право на існування сформульованих багатьма вченими наукових підходів стосовно предмета криміналістики, є підстави зазначити, що всі вони мають одну спільну особливість. Ця особливість полягає в тому, що при формуванні поняття криміналістики та визначенні її предмета різні науковці виходять з того, що криміналістика існує виключно для обслуговування протидії злочинності. Загалом це так, але при більш прискіпливому погляді на застосування криміналістичних знань неможливо не відмітити, що здобутки цієї науки використовуються у мистецтвознавстві, літературознавстві, археології, історії, джерелознавстві та інших, ніяк не пов'язаних зі злочинністю галузях» [50, с. 10]. Ми вважаємо, що подальший розвиток ідей, пропозицій і задумок фундаторів вчення про предмет криміналістики потребує залучення до співпраці не тільки широкого кола вітчизняних науковців, але і дослідників з країн дальнього зарубіжжя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Криминалистика: учебник для вузов / Под ред И.Ф. Герасимова, Л.Я. Драпкина. – М.: Высш. шк., 1994. – 528 с.
2. Криминалистика: Учебник / Л.Я. Драпкин, В.Н. Карагодин. – М.: ТК Велби: Проспект, 2007. – 672 с.
3. Криминалистика: Учебник для студентов вузов / Под ред. А.Ф.Вольнского, В.П.Лаврова. 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2008. – 528 с.
4. Россинская Е.Р. Криминалистика: Курс лекций. – М.: Норма, 2006. – 264 с.
5. Шурухнов Н.Г. Криминалистика: учебник. – М.: Юристъ, 2004. – 476 с.
6. Шурухнов Н.Г. Криминалистика: Учебник. М.: Эксмо, 2005. – 647 с.
7. Криминалистика: учебник для вузов / Отв. ред. Н.П. Яблоков. – М.: БЕК, 1996. – 756 с.
8. Шепитько В.Ю. Изменчивость криминалистки в XXI веке и ее задачи в современных условиях [Текст] / В.Ю. Шепитько // Криміналістика XXI століття: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25-26 листопада 2010 р. – Х. : Право, 2010. – С. 55-59.
9. Колдин В.Я. Служебная криминалистика // Современные проблемы уголовного права и уголовного процесса. Т. 2. – Красноярск: ИЦ КрасГУ, 2003. – С. 191-196.
10. Бабаева Э.У. Криминалистика — наука и учебная дисциплина // Вестник криминалистки. 2005. Вып. 1 (13). – С. 4-11.
11. Дулов А.В. Предмет криминалистки // Криминалистика / Под ред. А.В. Дулова. – Мн.: Экоперспектива, 1996. – 534 с.
12. Зашляпин Л.А. Основы теории эффективной адвокатской деятельности: Прелиминарный аспект. – Екатеринбург: Изд-во Уральск. ун-та, 2006. – 214 с.
13. Домбровский Р.Г. Природа или сущность криминалистки // Вестник криминалистки. 2007. – Вып. 1 (21). – С. 8-14.
14. Статкус В. Ф. Криминалистика – наука о раскрытии, расследовании и предупреждении преступлений // Вестник криминалистки. 2002. – Вып. 2(4). – С. 15—19.
15. Криминалистика: Учебник / Под ред. Т.А. Седовой, А.А. Эсархопуло. – СПб.: Лань, 2001. – 928 с.
16. Криминалистика: Учебник / Отв. ред. Н.П. Яблоков. 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 2005. – 658 с.

17. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. - Новое изд., переп. с изд. 1908 г. - М.: ЛексЭст, 2002. - 1088 с.
18. Трегубов С.Н. Основы уголовной техники. Научно-технические приемы расследования преступлений. - Петроград: право, 1915. - 297 с.
19. Маннс Г.Ю. Криминалистика как прикладная дисциплина и предмет преподавания // Труды профессоров и преподавателей Иркутского гос. ун-та. Отдел 1. Иркутск, 1921. - Вып. 2. - С. 144-156.
20. Якимов И.Н. Криминалистика. Руководство по уголовной технике и тактике. - Новое изд., перепеч с изд. 1925 г. - М.: ЛексЭст, 2003. - 496 с.
21. Смахтин Е.В. Криминалистика: соотношение с уголовным и уголовно-процессуальным правом: Монография / Под общ. ред. А.С. Подшибякина. - М.: Юрлитинформ, 2009. - 232 с.
22. Криминалистика. Кн. 1. Техника и тактика расследования преступлений. - М., 1935. - 226 с.
23. Шавер Б.М. Предмет и метод советской криминалистики // Соц. законность. 1938. - № 6. - С. 64-72.
24. Шавер Б.М., Винберг А.И. Криминалистика. - М., 1940. - 364 с.
25. Белкин Р. С. Курс криминалистики в 3 т. Т. 1: Общая теория криминалистики. - М.: Юрисг, 1997. - 408 с.
26. Труды Военно-юридической Академии Красной Армии. - М., 1942. - Вып. 2. - 166 с.
27. Строгович М.С. Курс уголовного процесса в 3 т. Т. 1. - М., 1968. - 491 с.
28. Уголовный процесс: учебник для юрид. вузов. - М., 1948. - 364 с.
29. Кирсанов З.И. Теоретические основы криминалистики: Учеб. пособие. - М., 1998. - 436 с.
30. Криминалистика. Ч. 1. - М., 1950. - 340 с.
31. Митричев С.П. Предмет, метод и система советской криминалистики. - М., 1956. - 244 с.
32. Криминалистика. - М.: Госюриздат. 1959. - 513 с.
33. Криминалистика: Учебник для средних спец. учеб. заведений. - М., 1967. - 453 с.;
34. Белкин Р. С., Краснобаев Ю.И. О предмете советской криминалистики // Правоведение. 1967. № 4. - С. 21-34.
35. Криминалистика: учебник для юрид. вузов. - М.: Юрид. лит., 1968. - 316 с.
36. Лузгин И.М. Расследование как процесс познания. - М.: Юрид. лит., 1969. - 368 с.
37. Зуйков Г.Г. Поиск по признакам способов совершения преступления. - М.: Юрид. лит., 1970. - 276 с.
38. Сегай М.Я. Методология судебной идентификации. - Киев, 1970. - 198 с.
39. Колесниченко А.Н. Актуальные проблемы методики расследования преступлений // Вопросы государства и права. - М., 1970. - С. 331-339.
40. Дулов А.В. Судебная психология. - Минск: Изд-во БГУ, 1970. - 128 с.
41. Кирсанов З.И. К вопросу о понятии технико-криминалистических методов и средств // Криминалистика и судебная экспертиза. - Киев, 1973. - Вып. 10. - С. 36-41.
42. Винберг А.И. О некоторых теоретических проблемах криминалистики // Ленинский принцип неотвратимости наказания и задачи советской криминалистики: Материалы науч. конф. - Свердловск, 1972. - С. 9-14.
43. Проблемы криминалистики: Тезисы докл. науч. конф. - М.: Координационное бюро по вопросам криминалистики, 1969. - 269 с.
44. Васильев А.Н. О задачах криминалистики в деле усиления борьбы с преступностью и повышения раскрываемости преступлений // Ленинский принцип неотвратимости наказания и задачи советской криминалистики: материалы науч. конф. - Свердловск, 1972. - С. 23-29.
45. Криминалистика: учебник для юрид. вузов. - М.: Юрид. лит., 1971. - 467 с.
46. Колмаков В.П. Введение в курс советской криминалистики: Лекция. - Одесса, 1973. - 16 с.
47. Белкин Р. С. Общая теория советской криминалистики. - Саратов, 1986. - 264 с.
48. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. Общая и частные теории. - М.: Юрид. лит., 1987. - 272 с.
49. Криминалистика / Под ред. Р.С.Белкина и др.: Учебник для вузов МВД. - М., 1995. Т. 1. - 673 с.
50. Іщенко А.В. Проблеми загальної теорії криміналістики [Текст] / А.В. Іщенко // Криміналістика ХХІ століття: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25-26 листопада 2010 р. - Х. : Право, 2010. - С. 9-13.